

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

15 FEBRUARI
1946

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

19^e JAARGANG
N° 2

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

DICHTERSWONINGEN TE UTRECHT

I. INLEIDING.

Wie het buitenland bereist, kan daar menigmaal het huis van een groot dichter bezoeken, nog gemeubeld als bij diens leven. Welk een intiem genot is het rond te dolen door de vertrekken van Goethe's geboortehuis te Frankfort, van zijn sterfhuis te Weimar, hoe vol herinneringen is Schillers woning aldaar. Op dergelijk bezit kan ons land niet boogen. Wel is het Muiderslot gemeubeld in den stijl van de 17e eeuw, maar dit huisraad is er later in gebracht, het stamt niet uit den tijd toen Hoofd daar slotvoogd was.

Ook aan ongemeubileerde dichterswoningen zijn wij arm. Vondel heeft minstens zes huizen te Amsterdam bewoond, in twee daarvan woonde hij op kamers. Van de vier overige zijn er drie afgebroken. Zijn mooie sterfhuis op het Singel werd in 1894 gesloopt bij den aanleg van de Raadhuisstraat; het huis „de Kraeck”, Warmoesstraat 110, waar Vondel zijn uitgebreiden zijdehandel dreef, viel in 1911 ten offer aan den bouw van de nieuwe Effectenbeurs. Alleen zijn ouderlijk huis, „de blauwe draeck”, nu Warmoesstraat nr. 39, het vierde huis benoorden de Heintje Hoeksteeg, waarin zijn vader zich in 1596 als hoedenstoffeerder vestigde, waar de dichter tot minstens 1631, vermoedelijk zelfs tot 1647, woonde, waar het uithangbord „de rechtvaardige trouw” het eerst en het langst heeft utgehangen, waar hij trouwde met Maaïke de Wolff en zijn kinderen werden geboren, waar hij Roskam en Geboorteklok schreef, staat nog overeind, maar in welk een toestand! Het is samen met de beide belendende perceelen na uitbreking van tusschenwanden, trappenhuis en bedsteden gemaakt tot één groot vertrek, dat thans dienst doet als opslagplaats.¹⁾ Geen gevelsteentje geeft aan, dat Nederlands grootste dichter hier waarschijnlijk wel een halve eeuw heeft gewoond.

Ook in Utrecht hebben dichters van beteekenis gewoond en van enkelen hunner is het woonhuis bewaard gebleven.

Niet van de groote Utrechtsche dichteres der middeleeuwen, zuster Bertken (1426 of 1427—1514), die ons zük een kostbaren schat van mystiek proza en gedichten heeft nagelaten. Het ge-

boortehuis van „die devote maghet Berta Jacobs dochter” is onbekend; van haar 30e tot haar 87e jaar bewoonde zij een enge kluis in de Buurkerk met een venstertje dat uitzag op het altaar. Hier heeft zij in eenzaamheid en stilte door boete, gebed en meditatie zich voorbereid tot de eeuwige zaligheid:

Ic sie den enghen wech bereyt,
Die recht totter ewigher vroecheden leyt.

Hier heeft zij in hooge geestesverrukking haar visioenen beleefd, kon zij in volle overgave zeggen:

Geen vroude en mach mi meer lusten in alder werelt wijt.
Alleen is mijn begheren, o jhesu, daer ghi sijt;
In vrouwen aen te scouden dijn soete, claer aenschijn; ,
Eewelijc sonder eynde in dinen love te sijn.

Deze kluis, waarin Bertken op haar verzoek ook is begraven, die zich in of vlak naast het oude koor van de Buurkerk moet hebben bevonden, is met de afbraak van het koor verdwenen. Over de vrijgekomen ruimte loopt thans de Choorstraat.

II. DIRCK RAPHAELS CAMPHUYSEN.

Evenmin kennen wij de Utrechtsche woonplaatsen van den dichter Dirck Raphaels Camphuysen (1586—1627). Het eerst kwam hij hier, vier en twintig jaar oud, na de voltooiing van zijn theologische studiën te Leiden. Hij voelde zich toen nog niet rijp voor het predikambt en werd huisonderwijzer en secretaris bij Baron Gideon van Boetzelaer, Heer van Langerack en Nieuwpoort. Het zal wel een aanzienlijke woning zijn geweest, waarin hij drie jaar lang een onbezorgd leven heeft geleid, maar het is niet meer na te gaan waar zij stond, want zij was geen eigendom. De jonge dichter was er een op de handen gedragen huisgenoot. Het bezielde jeugdportret, dat de Utrechtsche schilder Abraham Bloemaert, Gorkummer van geboorte als Camphuysen, van hem schilderde, staat ons borg voor zijn beminnelijk karakter, nobele inborst en veelzijdige begaafdheid.²⁾ Het stelt Camphuysen voor op den leeftijd van twintig of een en twintig jaar, toen hij in huis woonde bij den rector van de Latijnsche school te Gorkum en door dezen werd klaargemaakt voor de studie aan de universiteit. Daarvóór was de jonge man tot zijn achttiende jaar opgeleid in de teeken- en schilderkunst, waarin hij uitstekende vorderingen maakte. Het portret doet recht aan den schilder en aan den dichter, het stelt den veelbelovenden jongeling als gelauwerd luitspeler voor. Camphuysens jeugdschilderwerk en -verzen zijn niet bewaard gebleven. Bij zijn komst te Utrecht zal hij als dichter nog weinig of geen naam hebben gehad, maar van den omgang met den talentvollen, geestdriftigen en zachtaardigen jongen man moet de familie Van Boetzelaer hebben genoten. Toen hij zijn ontslag nam, zag men hem noode vertrekken, Mevrouw werd er zelfs ziek van.

Twee jaar later keert Camphuysen te Utrecht terug na zijn aanstelling op 24 Febr. 1614 tot leeraar aan de oude en vermaarde Hieronymusschool. Deze stond op de Kromme Nieuwegracht ter plaatse van het tegenwoordige Remonstrantsche kerkgebouw. Hij is inmiddels huisvader geworden. Waar heeft hij toen gewoond? We weten het niet. Waarschijnlijk in een gedeelte van een huis, want zijn inkomen was gering en het jonge gezin breidde zich jaarlijks uit. In dezen tijd valt Camphuysens bekeering, meermalen preekt hij nu in den Dom en hij bereidt zich voor tot het predikambt. Tenslotte zegt hij de Hieronymusschool vaarwel en wordt in 1617 te Vleuten beroepen. Reeds in 1619, na de veroordeeling der Remonstranten, legt hij zijn predikambt neer, op 26 Jan. 1620 volgt zijn officiële verbanning. Als hij, telkens verdreven, bedreigd en opgejaagd, door ons land zwerft, dicht hij zijn Stichtelijke Rijmen, die tot in de eerste helft der 19e eeuw algemeen werden gelezen en gezongen, en zijn Uitbreiding van de Psalmen, zijn zwanenzang. Nog leeft hij voort door zijn dichtregels:

Ach! waren alle menschen wijs
 En wilden daarbij wel,
 De aard' waar' haar een paradijs,
 Nu is zij meest een hel.

en

Daar moet veel strijds gestreden zijn,
 Veel kruis en leeds geleden zijn,
 Daar moeten heil'ge zeden zijn,
 Een nauwen weg betreden zijn
 En veel gebeds gebeden zijn
 Zoolang wij hier beneden zijn —
 Zoo zal 't hierna in vreden zijn.

Menigeen weet niet meer dat deze verzen van Camphuysen zijn, maar de verzen zelf zijn zoo algemeen menschelijk, dat zij van geslacht op geslacht bleven voortleven.

¹⁾ Ton Koot, Vondels's zes woningen in Amsterdam. In: Maandblad van Amstelodamum 31e prg — 1944. blz. 60—63.

²⁾ W. Vogelsang, Een portret van Dirck Rafaëlsz. Camphuysen. In: Gedenkboek A. Vermeylen, 's Gravenhage [1932]. Blz. 530—534. Met afb.

DE BUITENPLAATSEN PEKING EN CANTON TE BAARN.

Van deskundige zijde wordt ons nader bericht, dat ook Kramm's mededeeling als zou Scherenberg een gezantsschapsreis naar China hebben gemaakt (zie Maandblad van 1 Dec. 1945, blz. 104), misleidend is. Kramm vermeldt meer ongecontrôleerde geruchten. Mogelijk had Scherenberg een zijdelingsche relatie met het kantoor van de O. I. C. of volgde hij de „Chinoiserie" van zijn tijd, maar vast staat, dat hij Indië niet zelf heeft bezocht.

C. C. v. d. G.

KLEINE MEDEDEELINGEN

Utrechtsche miniaturen. — In het mooi uitgevoerde boek over de *middeleeuwse boekillustratie in de noordelijke Nederlanden* (Antwerpen en Utrecht. 84 blzn. met facs. 80), dat professor dr. A. W. Byvanck in 1943 deed verschijnen, nemen de Utrechtsche miniaturen en hare vervaardigers de grootste en de belangrijkste plaats in.

De kunst der boekillustratie kon in de noordelijke gewesten eerst laat tot ontwikkeling komen en met uitzondering van het bekende evangelarium van Egmond, kan men uit de noordelijke Nederlanden geen enkel verlicht handschrift noemen, dat ouder is dan de veertiende eeuw, en uit die eeuw zelf kennen wij slechts twee manuscripten, die men met volkomen zekerheid aan dat gebied kan toeschrijven. Aan het begin van de vijftiende eeuw stijgt de productie terstond en onze belangstelling wordt onmiddellijk veel sterker geboeid. Maar onze aandacht wordt eerst werkelijk gespannen, wanneer een tien of twintig jaren later ook de eigen aard van de noordelijke kunst aan het licht gaat treden. Enkele zeer begaafde schilders vangen in dien tijd met hun werkzaamheid aan en terstond kan men van een eigen Noordnederlandschen stijl spreken. Zonder twijfel waren deze verlichters in de stad Utrecht gevestigd. Daar is de Noordnederlandsche boekillustratie geboren (blz. 10).

In het derde hoofdstuk zijn „de voornaamste Utrechtsche meesters uit de eerste helft der vijftiende eeuw”, in het vierde „de groote Utrechtsche bijbels” beschreven.

Meer en meer wordt het duidelijk, betoogt prof. B. (blz. 56), dat de

voornaamste handschriften van de Utrechtsche school zijn verlicht door kunstenaars, die zich ook met het vervaardigen van schilderijen bezig hielden. Als voorbeeld wordt dan o.m. een wandschildering genoemd, die een aantal jaren geleden is ontdekt in de Domkerk te Utrecht, met de voorstelling van Christus aan het kruis. Naar alle waarschijnlijkheid is die schildering van de hand van den meester, die het in 1425 voltooidde en voor bisschop Zweder van Culemborg vervaardigde missaal heeft verlicht. Daar zijn naam onbekend bleef, wordt hij als den meester van Zweder van Culemborg aangeduid. Het is mogelijk, dat hij behoorde tot de „verlichters”, dat wil zeggen de decorateurs van handschriften onder de Utrechtsche burgerij, wier namen men uit archiefstukken heeft opgediept. Eerder nog dan onder deze leekeminiatoren wil prof. B. hem echter onder de schilders zoeken (blz. 33). E.

Utrechtsche tweedeurs-toogkast. — Tot de aanwinsten, die in 1943 door het Rijksmuseum te Amsterdam door aankoop zijn verworven en in de pas verspreide *Verslagen omtrent 's rijks verzamelingen van geschiedenis en kunst* (LXVI-1943, blz. 12) staan beschreven, behoort ook een imposante, eikenhouten tweedeurs Utrechtsche toogkast van afmetingen en met een rijkdom van ornament, zooals zelden voorkomen. De voornaamste versieringen vormen drie gehalveerde, gecanneleerde Ionische zuilen, met twee schachtringen aan het beneden einde, waartusschenforsch gesneden, ornamentale ranken. In den onderbouw correspondeeren zij met drie groote leeuwenmaskers. De beide

deuren toonen haar geheel vlakke, maar fraai gevlamde ronde toogpaneelen, ingelijst met een bandlijst van vlechtwerk, die onderbroken is door een zevental kleine leeuwenmaskers. De zijpaneelen zijn geheel overeenkomstig behandeld. De kap vertoont een zeer ver uitspringende kroonlijst. Fraai gesneden mantronies zijn aangebracht aan voluutvormige consoles van de kap en geplaatst tusschen ingelijste ebben paneeltjes. Aan deze beschrijving is eene afbeelding van het fraaie midden-17de-eeuwsche meubelstuk toegevoegd. E.

Koppermaandag in Utrecht. — In *De Tampon* (XXIV-1943, blz. 172—130) werd over den kopermaandag der typografen geschreven, een opstel dat voor een belangrijk deel op Utrechtsche gegevens steunt. Over den oorsprong van den dag is niets met zekerheid bekend. Zeer waarschijnlijk is de dag echter in den bloeitijd der gilden ontstaan, toen het gewoonte was den eersten werkdag der week, die op Driekoningendag volgde, in ledig- en vroolijkheid door te brengen. De jaarlijksche winterfeesttijd, met Kerstmis aangevangen en op dertien (Driekoningen)-dag geëindigd, de periode van schijnbaren zonnestilstand was afgesloten; de dagen gingen lengen, de arbeidsgelegenheid en daardoor de verdiensten werden weer ruimer: het nieuwe werkjaar werd ingezet. Op dezen Nieuwjaarsdag van den arbeid schijnt het in Noord- en Zuid-Nederland gedurende de middeleeuwen een algemeene gewoonte te zijn geweest, om voor de „noene” op een openbare plaats de gildebrieven voor te lezen, de privilegiën in herinnering te brengen, die de burgers in den loop der

jaren voor de uitoefening van hun bedrijven hadden verworven. Na deze plechtigheid te hebben bijgewoond, trokken de gildebroeders de stad in, zochten zij hun vakgenooten op, om de verleening der voorrechten zeer feestelijk te herdenken, te koperen, d.w.z. de bloemetjes buiten te zetten. Sommigen spraken daarom ook wel van „verloren Maandag”, wjl de dag voor het werk verspild, voor nuttige bezigheid verloren was. De aanduiding „kopper” zou dan ontstaan zijn, omdat bij die gelegenheid de kop, de beker, lustig rond ging. Ook werd wel van „ver(ge)zwoeren Maandag” gesproken, vermoedelijk omdat het op dien dag tevens regel geweest schijnt te zijn, om de stedelijke ambtenaren opnieuw den ambtseed af te laten leggen. Hoe de feestdag oudtijds te Utrecht ontstond en verliep blijkt nergens, maar wel is het zeker dat hier zoowel de verloren als de verzworen Maandag bekend is geweest; in enkele oude stukken komt hij als tijdsaanduiding voor. De berichten daaromtrent zijn echter uit jaren toen hij reeds verwaterd was, nadat den gilden als gevolg van den temporaliteitsoorlog in 1528 de politieke invloed was ontnomen en zij min of meer gewone bedrijfsverenigingen waren geworden. De oorspronkelijke aanleiding tot vreugdebetoon bestond sindsdien niet meer, doch de gebruikelijke feestviering bleef, althans voolooptig, in stand. Omstreeks het begin van de 18de eeuw schijnt de algemeene viering van den dag evenwel verlopen en slechts bij de gezellen der drukkerij gehandhaafd te zijn. Niet op den Nieuwjaarsdag, zooals bij andere vakken allengs gewoonte was geworden, doch op den Koppermaandag bleven

de typografen rondgaan en boden zij hun patroon en den vasten klanten zijner drukkerij den nieuwen jaar-kalender aan. De daarmee gepaard gaande heilwensching geschiedde vaak door middel van een afzonderlijk gedrukt gedicht, op bijzonder typografische manier uitgevoerd. Blijkens het blad eener Haarlemsche drukkerij van den 11den Januari 1734 was de aanbidding van koperbladen toen reeds verscheiden jaren in zwang. De voorstelling op het blad werd uit allerlei boekdruk-ornamenten of letterteekens, die tot huizen, portretten, eerepoorten, bloemenvazen, schenkkannen enz. waren gegroepeerd en waarin de kalender soms was verwerkt, samengesteld. Zij toonde de handvaardigheid om materiaal te gebruiken, waarvoor het niet bestemd en weinig geschikt was. Toch leverde deze virtuositeit vaak merkwaardige uitkomsten, bewijzen van een geraffineerde zettechniek op. Waarom de viering van den kopermaandag bij de Nederlandsche typografen bleef voortbestaan, is evenmin opgehelderd als de oorsprong van den feestdag zelf. Mogelijk is het, dat ze in lateren tijd opnieuw is ingesteld als een gelegenheid om gezamenlijk de fooien te verteren, die het drukkerij-personeel bij de overreiking der reclame-kalenders en heilwenschen, de koper-almanakken en

prenten, in de eerste week van het jaar ontving. De kopermaandag, die wellicht nog in de herinnering leefde, sloot te gunstig aan, om hem niet weer als feestelijke bekroning van dit voor den zettters- en drukkersknecht voordeelige tijdvak in te voeren. Zeker is het, dat deze gewoonte in verschillende plaatsen van ons land, vaak voor elke werkplaats afzonderlijk, heeft gegolden. Maar te Utrecht was zij niet bekend, zijn althans geen herinneringen aan haar bestaan oudtijds bewaard gebleven.

De Drukkerij Kemink en Zoon aan het Domplein heeft dit jaar de oude gewoonte der uitgave van een bijzonder drukwerk ter gelegenheid van den kopermaandag in moderneren vorm hersteld, door haar afnemers een fraai uitgevoerd boekje aan te bieden. Behalve een gedicht, dat de groote gebeurtenissen van 1945 tot onderwerp heeft, bevat het een opstel over Utrechtsche nieuwaarsprenten, de berijmde jaarwenschen, zooals die vroeger door de werklieden in openbaren dienst (torenwachter, klepperman, vuilnisman enz.), in de hoop op een fooi, huis aan huis werden aangeboden. Bij het opstel zijn een achttal reproducties dezer prenten afgedrukt.

E.

BOEKAANKONDIGING

J. J. TEN HOVE, (pseud. van D. Hoek), Het raadsel van Arend en Hendrik Goudt, Amsterdam [1944]. 80.

Reeds lang was het bekend dat er iets niet in den haak was met de geboorte van Hendrik Goudt. Men wist dat de opgave van A. von Wurzbach en van Thieme-Becker's *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, als zou Goudt te Utrecht, en wel in 1585, geboren zijn, onjuist was. Men wist ook dat zijn adeldom door een sfeer van geheimzinnigheid omhuld was, zoodat het vermoeden dat oneerlijkheid of althans geknoei in het spel waren, herhaaldelijk is geopperd. Een verdenking overigens die wel meer Nederlandsche dragers van

schoon klinkende titels uit de late 16de en de eerste helft van de 17de eeuw bij de achteraf beschouwende historici (en ook bij de eigen tijdgenooten?) hebben doen opkomen. Hoe het met Hendrik Goudt's levensloop gesteld was, bleef tot nog toe een mysterie. Het boek dat als titel draagt „Het raadsel van Arend en Hendrik Goudt" wil een weg wijzen in de doolhof van gissingen en vergissingen die het leven van Goudt vormen. De inhoud komt hierop neer:

Uit archivalische gegevens blijkt, dat Hendrik Goudt geboren moet zijn tus-schen Mei 1582 en April 1583. Als zoon van wien? Een ouderen graaf Goudt zal men vergeefs in de geschiedenis zoeken. Maar er bestaat een gerucht, dat juist in dezen tijd prins Willem van Oranje, toen weduwnaar van Charlotte de Bourbon en nog niet gehuwd met Louise de Coligny, bij een eenvoudig naaistertje, dat waarschijnlijk aan zijn hof verbonden was, Anneken Cools, een zoon zou hebben verwekt. Deze zoon nu zou later Hendrik Goudt heeten. Hoe hij aan zijn achternaam kwam meent de auteur uit de ons nog ten dienste staande bescheiden te mogen opmaken: hij werd geëcht, of beter, geadopteerd door Arend Goudt, hofmeester van 's prinsen vierde gade Louise de Coligny. Arend moet gehandeld hebben op verzoek van zijn meesteres, die uiteraard weinig gesteld was op de op haar rustende verplichting de opvoeding van den bastaard van haar overleden echtgenoot te bekostigen. En om den jongen een naam te verschaffen, een zoon van Oranje waardig, werd Arend Goudt van te voren door den Franschen koning, Louise's jeugdvriend Hendrik IV, geadeld. Te Parijs liep deze regeling vlot van stapel. Maar in de meer scrupuleuse Nederlanden rezen juridische bezwaren. Na eindeloze processen zat er voor Arend niet anders op dan Anneken Cools tot zijn wettige echtgenote te erkennen. Hij was echter onder geen beding te bewegen, met haar, die humeurig en onbeheerscht van karakter was, te gaan samenwonen. Wel moest hij haar en haar zoon voortaan geldelijk ondersteunen en dit viel hem zwaar genoeg. Intusschen trachtte hij een goede „vader" voor den jongen Goudt te zijn, doch de omstandigheden werkten hierbij niet mee. Hendrik groeide inmiddels op en bleek al gauw aanleg voor de schoone kunsten te hebben. De geschiedenis heeft niet overgeleverd wie zijn leermeesters in het teekenen, schilderen en graveeren zijn geweest, maar er bestaan goede gronden om aan te nemen, dat Jacques de Gheyn, Goltzius en vooral Jan van de Velde het hunne aan zijn vorming tot kunstenaar hebben bijgedragen.

Dan reist Hendrik naar Rome, het beloofde land voor ieder mensch in de renaissance. Hij komt er in huis bij Adam Elsheimer, den grooten meester van het landschap, die uit Frankfort afkomstig was doch die een deel van zijn leven in Italië werkte. Als propagandist en vooral ook als copiïst van diens kunst heeft Hendrik Goudt zich later roem verworven.

In Rome werd Hendrik nog meer grand seigneur dan hij reeds door zijn afkomst en aanleg was. Hij ging er om met tal van groote mannen, o.a. met kardinaal Scipione Borghese, die hem gelukkig wist te maken met den fraai klinkenden doch au fond weinig inhoudenden titel van Comes palatinus et Auratae Militae Eques.

Naar zijn vaderland teruggekeerd verhuisde de nu in eigen oogen hoogadellijke Goudt in 1612 (?)¹) om onbekende redenen van 's-Gravenhage naar Utrecht. Zijn „vader" kocht er voor hem een groot huis aan het Janskerkhof. Zelf betrok Arend een kleiner, daar vlakbij, waar hij als een soort van hofmeester de belangen van Hendrik behartigde. Deze vervaardigde te Utrecht zijn mooiste kopergravures, de geschiedenis van Philemon en Baucis, het verhaal van Tobias²). Het zijn nacht-tafereelen. Oorspronkelijk is het werk niet: de platen waren regelrechte navolgingen van de werken van Elsheimer, die Goudt zelf uit Rome had meegebracht.

Enkele jaren later wordt de geest van den kunstenaar verward. In 1626 sterft hij tenslotte volslagen krankzinnig.

Aldus zijn de raadselen, die Arend en Hendrik Goudt ons stellen, gereconstrueerd door dr D. Hoek. Onder den schuilnaam Jan Jacob ten Hove goot hij

zijn vondsten in een literairen vorm. Het boek verscheen tijdens de Duitse bezetting „Te Amsterdam bij de weduwe De Bye, Boekverkoopster”, hetgeen in „legaal” Nederlandsch wil zeggen: Bij de bezige Bij. Het werd een bibliophile uitgave op geschept papier en verlucht met de fraai versierde initialen en met de fascimile's der handteekeningen van de voornaamste personen die in het verhaal voorkomen. De opbrengst was voor goed-vaderlandsche doeleinden.

Zestien dichtbedrukte pagina's met noten aan het eind getuigen van de uitvoerige onderzoekingen in verschillende archieven, die de schrijver heeft verricht. Tegen de constructie van de wonderlijke historie, zooals dr Hoek deze geeft, zullen misschien bezwaren worden geopperd. De auteur maakt ons b.v. niet duidelijk, waarom de zoon van prins Willem niet den naam Nassau mocht dragen, evenals diens veel oudere bastaard Justinus. Men zou ook, naast de groote topografische belangstelling van den schrijver, naast de uitvoerige en karakteristieke beschrijvingen van Scheveningen en Den Haag, van Rome, Delft en Utrecht uit de jaren omtrent 1600, gaarne wat meer psychologische interesse hebben aangetroffen. En men kan zich afvragen of de invloed van Goudt op op zijn vakgenooten, die toch ongetwijfeld belangrijk is geweest (men denke aan het werk van Magdalena de Passe, Hondius, Uytendroek, Jan van de Velde, Wenzel Hollar enz.) en de omgang met zijn stadgenooten te Utrecht niet wat meer naar voren had mogen worden gebracht. Maar dit neemt niet weg, dat een studie als die van dr Hoek, die op zoo veel archivalische onderzoekingen berust, beteekenis heeft en zal behouden. Juist uit de woelige jaren die het begin van den tachtigjarigen oorlog vormden weten wij dikwijls nog zoo weinig. Biographieën van de medespelers uit dezen tijd moeten gewoonlijk worden samengesteld door een moeizaam bijeenzoeken van vele kleine feitjes. De talloze verhuizingen in die jaren maken dat werk vaak heel bezwaarlijk en vereischen veel scherpzinnigheid. Elke degelijke publicatie op dit gebied begroeten wij daarom met blijdschap.

R. VAN LUTTERVELT.

1) Von Wurzbach vermeldt echter: „1611 war er in der Gilde zu Utrecht als „Hendrik Goud Edelman plaetsnyder”.”

2) Sedert enkele jaren is het volledige graphische werk in het bezit van het Centraal Museum.

JAN HENDRIKS, Vijf jaar drukunst „in het verborgene”. Met teekeningen van Fedde Weidema, Utrecht [, 1945].

Dit boekje bevat het eenvoudige verhaal van een Utrechtschen drukker met moed en geweten, die in den bezettingstijd, toen alles aan banden werd gelegd, het zijne heeft bijgedragen om het contact tusschen de bevolking levend te houden, de taak van het illegale front uit te helpen voeren. Treffend is de durf, die noodig was om voor de vrijheid voort te blijven werken, de intuïtie om bij het telkens dreigend gevaar den juisten maatregel te treffen. Het verhaal was oorspronkelijk niet bestemd om gedrukt te worden, dat is eerst op aandrang van derden geschied. Het is goed, dat deze ervaringen en beschouwingen werden verspreid en wat de schr. van het door hem met liefde verzorgde „Vrij Nederlandsch liedboek” zegt, mag ook van zijn geschrift getuigd worden: „Een opkomend geslacht zal het dikwijls ter hand nemen en lezen als een herinnering aan een grimmige, verbeterde worsteling om geestelijke vrijheid”. E.